

CELOŠTÁTNE KOLO OLYMPIÁDY ZO SLOVENSKEHO JAZYKA A LITERATÚRY (2021)

kategória B

PRVÁ ČASŤ – PÍSOMNÁ

Test

Čas na vypracovanie testu: 30 minút

Ukážka 1

Vesmír má pre návštevníkov kaviarne silné fluidum

Obdivovatelia vesmíru so všetkým, čo k nemu patrí, si to v stredu 26. februára 2020 namierili do Kulturfabrik Tabačka v Košiciach. Boli zvedaví na prednášku doc. RNDr. Jána Svoreňa, DrSc. z Astronomického ústavu v Tatranskej Lomnici, ktorý si tentoraz zvolil tému o kométach v ére po projekte Rosetta.

Pravidelným návštevníkom košických vedeckých kaviarní bola vesmírna sonda Rosetta známa; iba niekoľko dní po jej pristátí v novembri 2014 na kométe 67P/Čurjumov-Gerasimenko prišiel o tomto historickom úspechu ľudstva porozprávať jej spolutvorca z oddelenia kozmickej fyziky Ústavu experimentálnej fyziky SAV v Košiciach Ing. Ján Baláž, PhD., ktorý sa zaoberá vývojom vedeckých aparátúr pre vesmírne satelity a sondy.

Aké nové poznatky pre kometárnu astronómiu Rosetta priniesla? *„Potvrdila sa teória tvorby kometárnych jadier zlepovaním 10- až 100-metrových ľadových kometezimál, keď vedci identifikovali na jadre kométy 67P/Čurjumov-Gerasimenko geologicky veľmi rôznorodé oblasti. Povrch bol veľmi členitý, s minimom plôch voľného ľadu, takmer všetko pokrývala niekoľko centimetrov hrubá minerálna kôra,“* uviedol Ján Svoreň. [...]

V ďalšej časti prezentácie docent Svoreň uviedol, že sonda nevyriešila otázku, či kométy boli dodávateľom vody do pozemských oceánov: *„Predchádzajúce merania pomeru deutéria a vodíka (D/H) v zložení vody v iných kométach ukázali široký rozsah hodnôt. Napríklad pri kométe z Jupiterovej rodiny 103P/Hartley 2 sa našla dokonalá zhoda so zložením vody na Zemi. Zloženie vody z analyzovaného zdroja na jadre kométy 67P/Čurjumov-Gerasimenko bolo však od pozemskej vody dosť odlišné.“*

Druhú časť svojho vystúpenia Ján Svoreň venoval meteoritu Košice, ktorý dopadol do okolia Košíc presne pred desiatimi rokmi (28. februára 2010). Priniesol so sebou identickú kópiu najväčšieho kusu posla z vesmíru, ktorú nechal kolovať medzi návštevníkmi. Pred desaťročím spolu s doc. Jurajom Tóthom z Univerzity Komenského držali v rukách prvé pravé úlomky meteoritu na lúkach nad obcou Vyšný Klátov.

zdroj: https://www.sav.sk/index.php?lang=sk&doc=services-news&source_no=20&news_no=8722 skrátene, stiahnuté 3. 3. 2020

1. Ktoré tvrdenie vyplýva z ukážky 1?

- A. Kométa Rosetta, známa aj laickej verejnosti, mala významný vplyv na vesmírne bádanie.
- B. Časť meteoritu Košice si mohli poťažkať v rukách aj návštevníci košickej vedeckej kaviarne.
- C. Rok 2010 bol na Slovensku pomerne bohatý na nálezy viacerých úlomkov vesmírnych telies.
- D. Rok 2014 možno považovať za astronomický vedecký míľnik, ku ktorému prispelo aj Slovensko.

2. Ktoré tvrdenie vyplýva z ukážky 1?
 - A. Kométy v našej slnečnej sústave majú podobné chemické a geologické zloženie.
 - B. Vedci z troch slovenských inštitúcií sa podieľali na výskume meteoritu Košice.
 - C. Teórie o kometárnom pôvode pozemskej vody nie sú empiricky potvrdené.
 - D. Ústav experimentálnej fyziky SAV skúmal minerálnu kôru jadier komét.

3. Ján Svoreň je v ukážke 1 menovaný niekoľkokrát rôznym spôsobom vzhľadom na
 - A. štylistické stvárnenie textu.
 - B. morfológickú stránku textu.
 - C. syntaktické spojenia v texte.
 - D. lexikálne hľadisko textu.

4. V ktorej možnosti sa nachádza slovo z ukážky 1 skloňujúce sa podľa iného vzoru ako ostatné tri?
 - A. *obcou*
 - B. *kaviarní*
 - C. *na Zemi*
 - D. *v Košiciach*

5. Napíšte, čo tvorí podľa ukážky 1 jadro kométy.

6. Napíšte slovo domáceho pôvodu v strednom rode, ktorým by sa mohlo v titulku ukážky 1 nahradiť slovo *fluidum* tak, aby sa nezmenil jeho význam.

7. Utvorte obyvateľské meno mužského rodu od miestneho názvu *Tatranská Lomnica*.

8. Vypíšte z posledného odseku ukážky 1 slovné spojenie s preneseným významom.

9. Vypíšte z druhého odseku ukážky 1 predmet v inštrumentáli.

10. Ktorý slohový postup sa uplatňuje v časti ukážky 1 písanej kurzívou/šikmým písmom?

Ukážka 2

Erin Watt – Papierová princezná

Riaditeľ si vzdychne a usadí sa na stoličke. Vie rozpoznať stratený prípad. To ma znepokojí ešte viac. Ak sa totiž vzdáva pri tomto boji, znamená to, že väčší ešte len príde. Zoberie zo stola kôpku papierov. „Ella Harperová, toto je Callum Royal.“ Odmlčí sa, akoby mi to malo čosi hovoriť.

Royal medzitým na mňa hľadí, akoby nikdy predtým nevidel dievča. Zrazu si uvedomím, že prekríženými rukami som si stlačila prsia. Spustím ruky a nechám ich voľne visieť.

„Rada vás spoznávam, pán Royal.“ Každému v miestnosti je jasné, že si v skutočnosti myslím presný opak.

Môj hlas ho preberie z hypnózy. Svižne vykročí vpred a skôr než sa stihnem pohnúť, skončí moja ruka medzi jeho dlaniami.

„Panebože, vyzeráš presne ako on.“ Slová iba zašepká, takže ich začujem len ja. Potom mi potrasie ruku, akoby si zrazu uvedomil, kto je. „Prosím, hovor mi Callum.“

Rozpráva zvláštnym tónom, akoby sa mu to všetko hovorilo veľmi ťažko. Oslobodím si ruku z jeho zovretia, čo však nie je ľahké, keďže ma ten podlizovač pevne drží. Pustí ma, až keď si pán Thompson odkašle.

„O čo tu ide?“ zareagujem. Tón môjho sedemnásťročného hlasu nevyznie v miestnosti plnej dospelákov práve najvhodnejšie, ale nikto ani okom nemihne.

Riaditeľ si nervózne prejde rukou po vlasoch. „Neviem, ako by som vám to mal povedať, tak prejdem rovno k veci. Pán Royal tvrdí, že obaja vaši rodičia umreli a teraz je vašim poručníkom.“

Strasie ma. No iba na pár sekúnd. Dost' dlho na to, aby sa šok zmenil na rozhorčenie.

„Hovadina!“ Nadávka mi vykĺzne z úst skôr, než ju stihnem zastaviť. „Mama ma zapísala na hodiny, máte jej podpis na prihláške.“

Srdce mi udiera rýchlosťou asi milión kilometrov za sekundu, pretože ten podpis je v skutočnosti môj. Sfalšovala som ho, aby som mohla mať svoj život naďalej pod kontrolou. Hoci nie som plnoletá, v našej rodine som musela dospieť už v pätnástich.

Pánovi Thompsonovi slúži ku cti, že ma nevyhrešil za tú nadávku. „Podľa dokumentov je tvrdenie pána Royaľa oprávnené.“ Zamáva papiermi, čo drží v ruke.

„Vážne? Tak potom klame. Tohto chlapa som nikdy predtým nevidela, a ak ma s ním necháte odísť, čoskoro si určite prečítate v novinách, ako mladé dievča zo školy Georgea Washingtona skončilo ako obeť obchodu s bielym mäsom.“

„Máš pravdu. Ešte sme sa nestretli,“ podotkne Royal. „To však nič nemení na skutočnej podstate veci.“

„Ukážte mi to!“ Priskočím k riaditeľovmu stolu a vytrhnem mu papiere z ruky. Rýchlo ich preletím očami. V skutočnosti nečítam. Vyskočia na mňa slová ako *poručník, zosnulí, odkázali* – no tie nič neznamenajú. Callum Royal je pre mňa cudzí. A bodka.

Zdroj: <https://www.martinus.sk/?ultem=280672>, upravené

11. Ktoré tvrdenie vyplýva z ukážky 2?

- A. Royal bol prekvapený Elliným správaním.
- B. Thompson vie o Ellinej rodinnej situácii.
- C. Callumovi Ella pripomenula mŕtveho priateľa.
- D. Ella sa už nejaký čas spoliehala iba na seba.

12. Ktoré tvrdenie o ukážke 2 je pravdivé?

- A. Je v nej využitý historický prezent.
- B. Je v nej využitý reťazový kompozičný postup.
- C. Uplatnil sa v nej autorský/personálny rozprávač.
- D. Uplatnil sa v nej subjektívny rozprávač.

13. V ktorej možnosti sú správne priradené vlastnosti k literárnym postavám z ukážky 2?

- A. Ella – podozrievavá, riaditeľ – vecný, Callum – tvrdohlavý
- B. Ella – tvrdohlavá, riaditeľ – rozpačitý, Callum – vecný
- C. Ella – rozpačitá, riaditeľ – tvrdohlavý, Callum – podozrievavý
- D. Ella – vecná, riaditeľ – podozrievavý, Callum – rozpačitý

14. V ktorej možnosti sa nachádza združené pomenovanie?

- A. obchod s bielym mäsom
- B. podstata veci
- C. stratený prípad
- D. slúžiť ku cti

15. Do ktorého literárneho druhu patrí ukážka 2?

16. Vypíšte z pásma postáv v ukážke 2 slovo dokazujúce, že Ella použila hovorový štýl.

17. Ktorý druh viet podľa modálnosti sa v ukážke 2 nevyskytol?

Ukážka 3

Miroslav Válek – Len tak

Len tak,
ako keby som ťa stretol náhodou,
ako keby som ťa stretol na ulici v prudkom daždi,
ako keby som ťa mohol odviezť loďou,
len tak mimochodom
poviem: „Mám ťa rád!“
Povieš: „Ach! Ako každý!“

Také pokorenie
Možno by to bolo práve v auguste.
Zahanbený až po korene
stromov,
krútil by som kľúčom na prste,
povedal by som ti: „Poďme domov!“
Len tak,
ako náhodou.
A mimochodom.

Bolo by to asi v stredu, o pol štvrtej pred obchodom,
pri vedľajšom vchode,
kde sa predávajú spomienkové predmety
a vzducholode.
Zašepkala by si:
„Ale? A kam?“
Spýtal by som sa ťa: „Čo je ti?
Preboha, vrav, tak čo je ti?“
„Ach, nič,“ odvetila by si,
„iba, že si to povedal tak náhle
a mimochodom...“

Kde si?
Stále sa desím,
že ťa stretnem v noci,
v letnej horúčave,
keď mŕtva luna stojí za oknom
jak hypnotizovaný spáč
a keď sa ľakám,
že ma už zasa tuší
plač.

Keď pijem čaj
a meliem kávu,
keď sa bojím,
aj keď si kabát obliekam,
ustavične mám v hlave
to tvoje: „A kam?“
Ktoviekam!
Niekam, kde by som ti bol blízko
ako stromu strom,
kde by som sa ti prezradil,
ako prezrádza sa voda vode,
len tak,
ako náhodou.

Ako keď prší.

18. Básnik/lyrický subjekt v básni *Len tak* je
- A. neistý láskou svojej milej.
 - B. neistý v láske k svojej milej.
 - C. vystrašený zo svojich citov.
 - D. vystrašený z citov svojej milej.
19. Básnik/lyrický subjekt v básni *Len tak* túži po
- A. zmierení v láske.
 - B. prehĺbení lásky.
 - C. vášnivom cite.
 - D. náhodnom cite.
20. Dynamickosť básne *Len tak* je podporená
- A. priamou rečou.
 - B. obkročným rýmom.
 - C. strofickou organizáciou.
 - D. interpunkčnými znamienkami.
21. Ktoré tvrdenie o básni *Len tak* je pravdivé?
- A. Ide v nej o asociatívne spájanie myšlienok typické pre modernú poéziu.
 - B. Patrí medzi texty prúdu vedomia.
 - C. Je napísaná voľným veršom.
 - D. Dôsledne sa v nej dodržiava rytmicko-syntaktický paralelizmus.
22. Ktoré kontrastné motívy z básne *Len tak* sú z hľadiska pointy básne najvýznamnejšie?
- A. deň – noc
 - B. strach – odvaha
 - C. horúčava – dážď
 - D. stretnutie – lúčenie

23. V ktorej strofe básne *Len tak* nájdeme kalambúr?

Kalambúr je z franc. calembour = slovná hra, postavená

a) na využití zvukovej podobnosti alebo totožnosti dvoch významovo rôznych pomenovaní (homonymia), napr. *kladne o Kladne, o matematike prevažne vážne* a i. alebo

b) na využití mnohoznačnosti jediného pomenovania (polysémia), napr. *A moje súdy nie sú sudy. Nemával som prázdne súdy ani sudy* (Andruška, P. In *Lepší ľudia*).

- A. V prvej.
 - B. V druhej.
 - C. V tretej.
 - D. V piatej.
24. Ktorý umelecký prostriedok predstavuje nasledujúca časť básne *Len tak*?
Zahanbený až po korene stromov
25. Ktorá štylistická opakovacia figúra sa uplatnila v básni *Len tak*?

Autori: PhDr. Katarína Hincová, PhD., Mgr. Alžbeta Palacková

Recenzovala: Mgr. Naďa Mihaláková

Redakčná úprava: Mgr. Alžbeta Palacková

Vydal: IUVENTA – Slovenský inštitút mládeže, Bratislava 2021